

noce třetí přestavba. Zobrazovaný děj hromničních a postních betlémů se pochopitelně v souladu s Novým zákonem již odehrává v Jeruzalémě, ovšem i přesto se v lidovém pojetí hovoří o betlémech.

Hromniční a postní betlémy z orlickoústeckých domácností postupně vymizely, ale můžeme je vidět v expozici Městského muzea v Ústí nad Orlicí. Pocházejí od malířů Jarolíma Štantejského a jeho současníka Václava Jansy (XXXX- asi 1893).

V hromničním betlému je v centru městské zástavby Jeruzaléma chrám s biblickým výjevem Obětování Páně, kde Ježíška drží stařec Simeon za přítomnosti Panny Marie a prorokyně Anny. Svatý Josef je zobrazen se dvěma holoubátky symbolizujícími chudobu, které nese jako obětní dar.

V postním betlému si ústečtí betlémáři již v minulosti zvolili děj následující po Poslední večeři Páně, kde se na Olivetské hoře v Getsemanské zahradě s olivovníky Kristus modlí a anděl mu podává kalich útěchy. Opozdil se nacházejí spící apoštolové Petr, Jakub a Jan. V popředí zrazující Jidáš přivádí římské legionáře s pochopy a stafáží jsou rokující Židé a to zejména velekněží a farizejové. Děj se odehrává v noci, proto jsou zde také světloňosi s pochodněmi. Tím se orlickoústecký postní betlém obsahově liší od ostatních, a to i vystřihovacích, postních betlémů, kde je námětem většinou tradiční křížová cesta včetně slavného Vzkříšení.

Betlémy a městské muzeum

Do živé betlémářské tradice se zapojilo v roce 1990 po obnovení své činnosti Městské muzeum v Ústí nad Orlicí, které vytvořilo reprezentativní sbírku lidových betlémů. Disponuje ukázkami tvorby lidových malířů betlémů za období dvou století.

Mezi historickými tématy hraje orlickoústecké betlémářství jednu z hlavních rolí. Muzeum provádí jak jeho dokumentaci, tak ve sbírkovotvorné činnosti věnuje betlémům velký důraz. Od roku 1990 do dnešní doby shromáždilo betlémy a jejich součásti v rozsahu přibližně 10 tisíc inventurních jednotek. To umožnilo vytvořit v roce 2018 v Hernychově vile expozici orlickoústeckých malovaných betlémů. Vedle velkého betlému vánočního (šířka 5,9 m) se zde nachází také betlém tříkrálový, ale i hromniční a postní.

Expozice je veřejnosti otevřena každý rok od začátku adventu do Hromnic. Mimo toto období ji muzeum zpřístupňuje vážným zájemcům na vyžádání.

Kromě této expozice se v Hernychově vile nachází trvale přístupný pohyblivý papírový betlém. Tento typ betlému je velmi neobvyklý. Jeden jako zvláštnost fungoval do 60. let minulého století i v Ústí nad Orlicí u obuvníka Jana Cibulky a inspiroval právě vznik tohoto nového betlému pro muzeum. Jeho malovanou část vytvořil a do krajiny Orlických hor a Podorlicka zasadil ústecký betlémář Jaroslav Herain. Mechaniku sestrojil a s její pomocí betlém rozpochoyboval Kamil Andres z Třebechovic pod Orebem.

Edice Oustecké zajímavosti

Betlémy a betlémářství v Ústí nad Orlicí

Připravilo: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí

Text: Ludvík, Mátl, Radim Urbánek

Fotografie: Ladislav Wochotz, XY I Grafické zpracování: XY

Tisk: XY

Městské muzeum v Ústí nad Orlicí

17. listopadu 72

Ústí nad Orlicí 562 01

Tel.: +420 465 523 653

E-mail: info@muzeum-uo.cz

MĚSTSKÉ MUZEUM
V ÚSTÍ NAD ORLICÍ

Otevírací doba:

Po: zavřeno

Út až Pá: 9:00 až 11:30, 12:30 až 17:00

So, Ne a svátky: 13:30 až 17:00

[OU] Město Ústí nad Orlicí

Vydalo: Turistické informační centrum

Sychrova 16, 562 24 Ústí nad Orlicí

tel.: 465 514 271, e-mail: ic@muuo.cz

www.ustinadorlici.cz

www.poznejustinadorlici.cz

BETLÉMY A BETLÉMÁŘSTVÍ

v Ústí nad Orlicí

zkrášluj [ou]

Město Ústí nad Orlicí

Kouzlo orlickoústeckých betlémů

Vedle oblastí s tradicí vyřezávaných figurek (zejména Králicko, ale také Svitavsko a Hřebečsko), se nachází velmi významné centrum lidového betlémářství na Orlickoústecku. Zatímco jinde ve východních Čechách, ale i jiných oblastech naší republiky (Liberecko, Podkrkonoší, Třebíčsko) po roce 1945 tradiční betlémářství zaniklo – mimo jiné i vlivem odsunu německého etnika – v Ústí nad Orlicí tzv. živá betlémářská tradice dosud aktivně pokračuje. Co ji tvoří?

- Nepřetržitě pokračování tvorby lidových malířů od konce 18. století dosud.
- Stavění malovaných betlémů v domácnostech o Vánocích přetrvalo dodnes.
- Nezanikly sousedské pochůzky po betlémech a vzájemné návštěvy betlémářů, tzv. chození po betlémech.

Živá tradice se promítá i do římskokatolické farnosti. Ve zdejší kostele Nanebevzetí Panny Marie se nyní pravidelně kromě velkého figurkového betlému staví i rozměrný orlickoústecký malovaný betlém.

Podoba orlickoústeckých betlémů

V porovnání s vyřezávanými patří papírové malované betlémy v naší republice k méně obvyklým. Orlickoústecké betlémy malované na lepence či kartonu patří k nejvýznamnějším z nich. Prostorově uspořádané do rozsáhlých celků na ploše mnoha m² se stovkami figurek a dalších součástí zapíchaných do mechů pokryté kopcovité krajiny působí monumentálně.

Upoutávají svou barevností, malebností a celkovou scénérií romanticky pojaté české krajiny. Orientální prvky jsou značně potlačeny a v některých vánočních betlémech zcela chybí. Další skutečností, typickou pro zdejší betlémy, tvoří nízký žlutý pás ve spodní části figur. Naznačuje podtržení, kterým je opticky odděluje od mechu.

Zdůrazněme, že nově malované betlémy se drží zavedeného historického schématu bez modernizace či vazby na současnost. Z toho vyplývá, že nejen v městském muzeu, ale i v domácnostech můžeme vidět stejně postavené betlémy jako v tradičním období. Současnou výraznou změnou oproti minulosti je snad jen dobré elektrické osvětlení.

Betlémy mají pravidla svého uspořádání. Ve střední části se nachází chlév se sv. Rodinou. Vlevo od něj stojí vesnice, kde převažují lidové stav-

by, zejména roubené. Vpravo se nachází město se zděnými, obvykle patrovými stavbami. Nahoře betlém ukončuje dálna, tedy malované pozadí s oblohou. Před ní stojí tzv. lančoť, pás tvořící panorama bez oblohy, tedy s vyřezaným horním obrysem. Kvůli vypadávání mechu se spodní část betlémů osazovala hrubým prknem. Pro lepší vzhled se na něj začal osazovat okolek, tedy ozdobný malovaný pás s rostlinným ornamentem (například růže, vinná réva) nebo s krátkým výstižným biblickým mottem.

Typické pro betlémy v orlickoústeckých domácnostech je smíšené autorství. Jen málokdo z našich předků si mohl dovolit objednat velký betlém najednou. Navíc se majitelé snažili své betlémy každoročně něčím obohatit.

Z autorů, jejichž tvorbu dodnes betlémáři vysoce oceňují, můžeme uvést zejména Jarolíma Štantejského (1832-1899), od něhož můžeme obdivovat například vysoké romantické lančoťy, nápadité pastorální výjevy, darovníky s prokreslenými oblíčkami, dále Vojtěcha Hernycha (1846-1893),

který se vyznačoval zářivými či jasnými barvami a rovněž patřil k nejdovednějším místním lidovým malířům.

Z mladších malířů působících ještě ve 20. století, uveďme například Jana Brožka (1855-1926), jednoho z nejproduktivnějších lidových orlickoústeckých malířů vůbec. Od jmenovaných autorů lze shlédnout betlémy v expozici Městského muzea v Ústí nad Orlicí.

Pozoruhodné místo mezi orlickoústeckými malíři má Jiří Knapovský (1930-2018), autor řady menších skříňkových betlémů malovaných v duchu starých vzorů.

Dva mimořádné typy betlémů

Zvláštností orlickoústeckých malovaných betlémů tvoří jejich obměny od Vánoc až do Velikonoc návazně na probíhající církevní rok. Na svátek Tří králů se provádí první přestavba, na Hromnice druhá a na Veliko-